

ВНЕСОК СТАРОДАВНІХ ЛІКАРІВ В ТЕОРІЮ ТА ПРАКТИКУ ПРОБЛЕМИ ЗАЇКАННЯ

Козинець Олександр Володимирович
аспірант Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова
sasha.smajl@yandex.ua
Науковий керівник –
доктор пед. наук, проф. Синьов В.М.

Незважаючи на багатомісячну історію вивчення, проблема корекції заїкання до теперішнього часу продовжує залишатися однією з найбільш складних. Різне розуміння його сутності, причин та механізмів зумовлене рівнем розвитку наукових позицій, з яких автори підходили і підходять до вивчення цього мовленнєвого розладу. Нині подоланням заїкання займаються логопеди, медики, та психологи. Тому говорячи про сучасний стан подолання цього порушення, переважно застосовується психолого-медико-педагогічний підхід, а досягти кращих успіхів у подоланні заїкання можливо лише в тандемі перерахованих спеціалістів. Про це говорять С. Конопляста, В. Кондратенко, Т. Морозова, В. Селіверстов, Т. Філічева, Н. Чевелева, В. Шкловський та інші

Однак так було не завжди. Становленню сучасного комплексного підходу до корекції заїкання передував довгий етап розвитку та розробка різних традиційних і нетрадиційних методів подолання цього порушення, починаючи ще зі стародавніх часів, коли проблемою заїкання займалися лікарі та місцеві жреці, а такої професії як логопед взагалі не існувало. В часи середньовіччя ситуація вкрай не змінилася. Та окрім констатувальних описів методів подолання цього порушення вже з античних часів починається наукове вивчення порушень мовлення.

Значну увагу питанню формування величезного категоріального апарату і опису порушень мовлення приділив Гіппократ. У нього ми зустрічаємо згадки майже про всі відомі форми розладів мовлення. У своїх працях він використовує наступні терміни: arphonia, anaudia, traulotes, asapheia, ischnophonia, які ми перекладаємо як втрата голосу, втрата мови, недорікуватість, невиразна мова й заїкання. Гіппократ був одним з перших, хто ще в V столітті до нашої ери детально описав це порушення не поряд з усіма іншими мовленнєвими розладами, а виділивши заїкання як самостійне порушення [3]. Крім того, він приділяв серйозне значення спостереженню симптомів хвороби, займався прогнозуванням.

Подальше вчення про хвороби мовлення отримало наукову розробку у працях Галена, особливо в його детальних коментарях на твори

Гіппократа. Величезна заслуга Галена у тому, що він, насамперед, розпочав серйозну роботу – добір наукової термінології саме для хвороб мовлення [2]. У цьому відношенні Гален пішов далі Аристотеля. Він більш детально зупиняється на літературі, ретельно зіставляє описи різних авторів по різних порушенням, групує спільне і звіряє їх з уривками, запозиченими у класичних письменників – не лікарів, а таких відомих письменників як Гомер, Геродот. У якості самостійного дослідження Гален відокремлює між собою хвороби мовлення та хвороби голосу [1], [4].

І. Сікорський зазначав, що Галену належить заслуга ретельної установки наукової термінології хвороб мовлення, він остаточно встановлює значення найголовніших термінів *anautia* (афазія), *arhonia* (афонія), *ischnophonia* (заїкання), *traulotes* (недорікуватість), *asapheia* (дислалія) [4].

Та все ж, вивченням та виправленням, а точніше лікуванням заїкання в стародавньому світі займалися переважно лікарі. Частина тогочасних медиків бачила причину розладів мовлення то в ураженні мозку, як джерела мовних імпульсів, то в анатомічному розладі мовленнєвого апарату, який є безпосередньо необхідним для артикуляції. Ця точка зору вже була озвучена Гіппократом, але з повною очевидністю пізніше була виражена Галеном, і такої форми вона зберегла свою силу аж до XIX ст [3]. Ця думка зустрічається також у всіх знаменитих медичних авторів древніх часів: у Авіцени, у Меркуріаліса, у Рів'єра і у Галена [1], [2],[5].

Однак, аналізуючи роботи самого Галена можна помітити, що підставою його поглядів послужили клінічні спостереження Гіппократа, а особливо природно-історичні дослідження Аристотеля. Все, що стосується зв'язку між розладами мовлення і порушеннями мозку (автор називає такі порушення стражданням) [5] належить Гіппократу, а в іншому Гален дотримується поглядів Аристотеля. Уривки з Аристотеля цитуються не тільки Галеном, але майже усіма пізнішими авторами, і навіть на початку XIX ст. вплив аристотелевих ідей на вчення про хвороби мовлення, в деяких випадках, проглядається з повною очевидністю.

У Аристотеля був теологічний погляд на лікування мовленнєвих порушень. Він був сином лікаря. У його працях зустрічається новий термін, а саме *psellismus*. Цим терміном він називає людину, яка пропускає один звук або цілий склад у слові. Фактично мова йшла про заїкання [4].

Про заїкання говорили також відомі історики Геродот та Плутарх. Відомий факт, що таким недугом страждав сам біблейський пророк Мойсей. Плутарху належить найбільш повний опис дефекту мовлення, яким страждав блискучий древньогрецький оратор і політичний діяч Демосфен. Однак, якщо Мойсей не прикладав зусиль для того, щоб поліпшити своє мовлення, то Демосфен звертався до лікарів та з їхньою допомогою зміг досягти значних успіхів [1].

З погляду сучасної науки, ми можемо констатувати, що теорія Аристотеля не відповідає теперішнім істинам корекції заїкання, про-

те має певні раціональні зерна і має всі властивості наукової теорії, тому що є вдалим узагальненням всіх відомих даних тодішньої науки. Саме завдяки своїй науковості, теорія Аристотеля панувала у світі більше двох тисяч років.

Гален і Меркуріаліс підтримували теорію Аристотеля, зробивши у своїх працях акцент на м'язах, які відповідають за здійснення мовленнєвих рухів (Гален), та на можливих анатомічних порушеннях периферичного артикуляційного апарату, які призводять до погіршення вимови та спотикань під час мовлення (Меркуріаліс) [3].

У древніх греків всі знання первинно не були поділені на різні науки, а об'єднувалися одним поняттям – філософія. І всі питання, які стосувалися здоров'я та його покращення, були описані філософами та медиками. Однак цікавим є той факт, що вперше, вже за часів античності, Демокрит окрім медицини, піднімає і педагогічні питання. Він починає говорити про природу, навчання і виховання [5].

Таким чином, класична антична медицина, а за нею і середньовічна, вбачали причину хвороб мовлення в суто механічних причинах розладів органів артикуляції. Хоча й не дивно, що саме так, адже філософія тоді існувала окремо і вчення про душу було поза компетенцією медиків. А перед тогочасними лікарями стояло непросте завдання: виправляти порушення, вчити плавності мовлення. Пацієнти чекали миттєвого результату і свідомо були згодні навіть на болісні хірургічні втручання, аби повернути собі гарну вимову та говорити плавно.

Однак, кожен з авторів намагався внести свій вклад в корекцію заїкання. Для розвитку мовлення Платон вважав за необхідне спеціальний підбір літератури для заучування і розповідання її дитиною. Квинтиліан вперше звернув увагу на фонетичні похибки дитячої мови і рекомендував виховувати правильне мовлення у дітей в ранньому періоді їх розвитку (до 7 років). У зв'язку з цим він вказував на корисність вивчення дітьми рідної літератури та заняття музикою [2], [5].

У творах Демокрита, Платона, Аристотеля висловлюються думки про роль соціального середовища у вихованні дітей. «Постійне спілкування з поганими розвиває погані задатки», – писав Демокрит і тому застерігав від поганих прикладів. Платон і Аристотель, у свою чергу, підкреслювали важливу роль сім'ї в турботі про моральне виховання дітей, про психологічний клімат в родині. Квинтиліан уперше висловив думку про необхідність сприятливого мовного середовища для формування у дітей правильної мови. З аналізу літератури [2], [4], можна сказати, що таким був філософсько-педагогічний підхід стародавнього світу.

У медичній літературі превалювала дещо інша думка про причини розладів мовлення. На думку стародавніх лікарів, причиною, яка може призвести до заїкання, є або надлишки вологи переважно в головному мозку або в органах мовлення (Гіппократ), або недоліки

в будові або у функціях органів артикуляції (Аристотель, Цельс). Гален вказував на можливість причин виникнення мовних розладів як центрального походження, так і периферичного [3]. При цьому звертав увагу на те, що мовленнєві розлади можуть бути або вродженими, або набутими.

З цих поглядів на природу розладів мовлення, зокрема і заїкання, випливали і своєрідні рекомендації їх лікування: шляхом водолікування, масажу, хірургічного втручання (в асклепейонах), гарячі виливання, кровопускання, полоскання, блювотні реакції чи інші засоби, які «виганяють» і «очищають слиз із голови» [1],[2]. Поряд з хірургічним втручанням у Цельса вже зустрічається думка про видиму необхідність якихось мовленнєвих вправ, бо хірургічні втручання не завжди приносять бажаний ефект. А процес подолання заїкання – складний і довготривалий. І без постійних тренувань тут не обійтись.

У творах лікарів стародавнього світу ми зустрічаємо вказівки на чільну роль головного мозку у всій діяльності людини (Гіппократ), опис органів і функцій слуху, зору, голосу і мовлення, зокрема, язика і губ (Гіппократ, Аристотель), відомості про будову і функції головного мозку, нервової системи, опис механізму дихання (Гален) [3].

Характерно, що в стародавні часи мовленнєві розлади розглядаються на ряду з іншими хворобами, що вражають людину або як симптом якогось іншого захворювання.

Список використаних джерел:

1. Корнев С. І. Дослідження проблеми навчання й виховання осіб з порушенням інтелектуального розвитку в працях І. О. Сікорського / С. І. Корнев // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : [зб. наук. пр.] / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К. : [б. в.], 2008. – Сер. 19 : Корекційна педагогіка та психологія, Вип. 9. – С. 47 – 51
2. Селиверстов В. И. Первые сведения о речевых расстройствах и приемах их преодоления (медицинские истоки) // История логопедии : медико-педагогические основы : Учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. И. Селиверстов. – Москва : Академический проект, 2004. – С. 11-84
3. Селиверстов В. И. История логопедии. Медико-педагогические основы: Учебное пособие для вузов. – М. : Академический Проект, 2003. – 384с. – (Gaudeamus)
4. Сикорский И. А. О заикании // Хрестоматия по логопедии (извлечения и тексты). Учебное пособие для студентов высших и средних учебных заведений: В 2 тт. Т. I / Под ред. Л. С. Волковой и В. И. Селиверстова. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997 – С. 38 – 152.
5. Хрестоматия по логопедии (извлечения и тексты) : Учебное пособие для студентов высших и средних специальных педагогических учебных заведений: В 2 тт. Т. II / Под ред. Л. С. Волковой и В. И. Селиверстова. — М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. – 656 с.